

ТУРИСТІК РЕСУРСТАР ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТАҒЫ МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ҚЫЗМЕТІН ДАМУДЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

*Утепова А.Қ.¹, Мағауова А.С.², Аубакирова С.С.³, Мажитова А.Ә.⁴

¹докторант, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент,
Қазақстан

e-mail: Alma0306@List.ru

²п.ғ.д., профессор, әл Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: magauova@mail.ru

³PhD, қауымдастырылған профессор, Торайғыров университеті, Павлодар,
Қазақстан

e-mail: aubakur@mail.ru

⁴аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан

e-mail: nicole_kz@mail.ru

Андатпа. Қазақстандағы туризмнің этнопедагогикалық маңыздылығы бірқатар факторларға байланысты. Біріншіден, туризм саяхатшылардың, сондай-ақ жергілікті халықтың ой-өрісін кеңейтуге және мәдени тәжірибесін байытуға көмектеседі, бұл маңызды этнопедагогикалық мәнге ие. Туризм арқылы әртүрлі мәдениеттер мен дәстүрлермен өзара әрекеттесу толеранттылыққа, әртүрлілікті құрметтеуге және мәдениетаралық қатынастарды түсінуге ықпал етеді.

Сонымен қатар, Қазақстандағы туризм білім беру және ұстаздық жұмыс үшін бірегей мүмкіндіктер береді. Туристік қызығушылық тудыратын орындар мен объектілер тарих, география, экология және басқа да көптеген пәндерді нақты ортада оқуға болатын тірі оқулықтарға айналады. Жалпы, Қазақстандағы туризм азаматтық және мәдени бірегейлікті қалыптастыруға, мәдениетаралық диалог пен қоғамдастықтың бірлігін нығайтуға ықпал ете отырып, білім беру үдерісінде маңызды рөл атқарады.

Бұл ғылыми мақаланың негізгі мақсаты – Қазақстанның тарихи-мәдени әлеуетін саралап, этнопедагогикалық білімді дамытуда тиімді пайдалану. Туризм саласындағы этномәдени құндылықтар – орасан зор интеллектуалдық байлық және жалпы адамзаттық құндылықтарды, халықтардың мәдени-адамгершілік дәстүрлерін, ұлттық жасампаздық үдерістерін жаңғыртудың сарқылмас резерві.

Бүгінгі таңда туризм саласының ең маңызды міндеті туристік қызметтерді жетілдіру мақсатында өңірдің тарихи-мәдени әлеуетін пайдалану тиімділігін арттыру болып табылады. Тарихи, мәдени және табиғи жағдайларды дұрыс үйлестіру Қазақстандағы туризмді дамыту үшін жақсы негіз және перспективалар жасайды. Осыған байланысты білім беру ортасындағы мәдениетаралық қарым-қатынастағы этномәдениеттің рөлін қарастыру тұлғааралық, этносаралық, мәдени және өркениеттік өзара әрекеттесуді зерттеу үшін қолайлы. Қазіргі жағдайда туризм арқылы халық педагогикасын зерттеу халықтық педагогикалық сананың, ұлттық педагогикалық ойдың бастауларын талдауға кең де бай өріс ашады.

Тірек сөздер: туризм, этнопедагогика, этномәдениет, білім беру маңыздылығы, мәдени-танымдық туризм, тарихи ескерткіштер, мәдениет, рухани құндылық

Негізгі ережелер

Қазіргі уақытта жаһандық бәсекелестік жағдайында, күнделікті өмірдің көп саласында тіпті ең елеусіз болып көрінетін аспектілерді де елемеуге болмайды. Жыл сайын дүниежүзілік тарихи-мәдени және ұлттық мұра орындарына экскурсиялық және ғылыми-зерттеу сапарларына қызығушылық танытатын саяхатшылардың саны артып келеді. Ол үшін барлық қажетті жағдайларды қамтамасыз ету арқылы Қазақстан бұл бағытты оңай тарта алады. Бұл туризм, ғылыми, білім беру және ғылыми-зерттеу қызметтеріне негізделген ұлттық тәрбиені дамытуға күшті ынталандыру жасайды [1].

Кіріспе

Жалпы, этнопедагогикалық бағытындағы туризмінің ресурстары – білім алу мақсатында тұрақты тұрғылықты жері мен оқу орны арасында қозғалу кезінде саяхатшылардың білім, білік және дағдыларды меңгерудегі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті материалдық және материалдық емес игіліктер [1]. Осы анықтамаға сүйене отырып, білім беру туризмінің көлеміне оқу орындарын, тұрғын үй секторын, көлік секторын, тамақ секторын, ойын-сауық және демалыс қызметтерін көрсету секторын, сондай-ақ мұражайларды, өнер мекемелерін және мәдени мұра объектілерін жатқызуға болады.

Туризм қоғамды тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады, жеке дағдыларды дамытуға, мәдени түсінуге және жаһандық білім беруге оң әсер етеді. Туризмнің қоғамды тәрбиелеуге ықпал ететін кейбір жолдары: мәдени түсінік, тарихи білім, өзінің өлкені туралы білім және саяхаттау кезінде жоспарлауды, қарым-қатынасты және тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

Жеке тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз етуде саяхаттың да рөлі зор. Бұл жорықтар, саяхаттар, экскурсиялар өскелең ұрпақтың интеллектуалдық деңгейін көтеруге, байқағыштығын дамытуға, қоршаған әлемнің әсемдігін қабылдауға мүмкіндік береді. Туризм физикалық шаршауды, психологиялық шиеленісті және күйзелістен арылу құралы ретінде де маңызды. Сондай-ақ туризмнің өскелең ұрпақтың бойында көпшіл, өзін-өзі тәрбиелеу, қазіргі өмір жағдайларына бейімделуіне ықпалын атап өткен жөн.

Туризм әртүрлі халықтар мен аймақтардың мәдениеті мен дәстүрлерінің дамуына және сақталуына әсер ете отырып, мәдени-тынығу саласында маңызды рөл атқарады. Ол туристерге әлемдік мәдени мұраның алуан түрлілігімен танысуға, тарихи орындарға, мұражайларға, галереяларға және басқа да мәдени орындарға баруға және зерттеуге мүмкіндік береді. Туризм түрлі ойын-сауық іс-шараларына сұранысты қамтамасыз ете отырып, демалыс индустриясының дамуына да ықпал етеді. Сонымен қатар, туризм қолөнер бұйымдарына, ұлттық киімдерге, жергілікті өнімдерге және басқа да мәдени элементтерге сұранысты тудыру арқылы дәстүрлер мен қолөнерді сақтауға көмектесе алады. Көптеген жергілікті қауымдастықтар мен аймақтар өз экономикасын туризмге негіздейді, мәдениетін ілгерілетеді және оны сақтау мен дамыту үшін инвестиция тартады. Осылайша, туризм әртүрлі аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуында маңызды рөл атқарып, мәдениет пен демалысты дамытуға ықпал етіп келеді.

Рухани саладағы этномәдени құндылықтар – орасан зор интеллектуалдық байлық және жалпы адамзаттық құндылықтарды, халықтардың мәдени-адамгершілік дәстүрлерін және ұлттық жасампаздық үдерістерін жаңғыртудың сарқылмас резерві. Ал этникалық, өз кезегінде, халық өмірінің нақты тарихи ерекшеліктерінен, оның биоәлеуметтік мәнінен туады.

Мәдени өмірдің құрылымы триаданың бір түрі болып табылады. Біріншіден, бұл әлемдік мәдениеттің бір бөлігі ретінде ұлттық мәдениет. Екіншіден, бұл әр түрлі әлеуметтік топтар өкілдерінің өзара әрекеттестігі негізінде ұлттық субъектілерде туатын аралас мәдениет. Үшіншіден, бұл белгілі бір аумақта тұратын ұлттың «бастапқы» ұлттық мәдениеті.

Мәдени қызмет – бұл, ең алдымен, мәдени құндылықтарды, мәдени игіліктерді анықтау, сақтау, жасау, тарату және дамыту жөніндегі қызмет, сондай-ақ мәдени игіліктер – бұл мәдениет саласында жұмыс істейтін ұйымдар, басқа заңды және мәдени туризм саласында азаматтардың мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жеке тұлғалар көрсететін шарттар мен қызметтер. Мәдени қызметтің маңызды бағыттарының бірі – тарих және мәдениет ескерткіштерін анықтау, зерттеу, қорғау және пайдалану [2].

Ал туризмдегі білім беру жүйесінің мәні оны анықтайтын ұйымдық-педагогикалық шарттар мен қызмет ету принциптерінің жиынтығымен анықталады. Мамандандырылған туристік білім беру моделі білім беру жүйесінің қызмет етуінің инвариантты ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары мен принциптерінің тұрақты жиынтығы ретінде анықталады. Туризм саласындағы білім берудің ерекшелігі, ол бір уақытта білім беру жүйесінің ішкі жүйесі және кәсіби қызмет жүйесінің ішкі жүйесі – туризм болып табылады [3].

Материалдар мен әдістер

Бұл жағдайда өскелең ұрпақты әлемдік мәдениет пен өз халқының мәдениетінің құндылықтарымен таныстыру, оларды өзара сыйластық пен өзара көмек, ана тілі мен ұлтын құрметтеу рухында тәрбиелеуге байланысты мәселелерді жаңаша түсіну барлық ұлттар мен ұлыстардың теңдігі мен жалпы адамзаттық құндылықтардың басымдығы негізінде дүниеге келеді. Осы міндеттерді шешуде дәстүрлі білім беру мәдениетін ұлттық білім беру жүйесіне барлық деңгейде енгізу және әрбір этностың халықтық педагогика тәжірибесіне жүгіну маңызды рөл атқарады. Осыған байланысты қазіргі жағдайда халыққа білім беру тәжірибесінің теориялық және тәжірибелік аспектілерін дамыту бойынша іс-шараларды жандандыру қажеттілігі туындады.

Осы жағдайды және жоғарыда аталған мәселелердің даму дәрежесін ескере отырып, туристік үрдістегі қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеу мәселесін этнопедагогикалық көзқарас негізінде зерттеуге әрекет жасадық.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді, туризмді және өлкетану қызметін ұйымдастырудың мәселелері, бағыттары, ерекшеліктері мен кадрларды даярлауды қазақстандық және шетелдік ғалымдардың осындай пәнаралық:

педагогика, психология, география, экономика, дене шынықтыру және спорт ғылыми салаларында қарастыратыны анықталды.

Осы ғылыми мақаланың әдістемелік негізі ресми статистикалық ақпаратты, ашық дереккөздерді, сондай-ақ аумақтың мәдени-тарихи әлеуетін тиімді пайдалану саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерін Қазақстанда да, шетелде де талдау, бақылау және теориялық көзқарастарды қарастыру болып табылады.

Нәтижелер және талқылау

Дәстүрлі түрде туризм бос уақытты өткізудің ерекше түрі ретінде қарастырылады, ол адамның тұрғылықты жерінен тыс жерде әр түрлі мақсатта, негізінен демалуға, сауықтыруға, қарым-қатынасқа, мәдени және дене дамуына байланысты уақытша сапарлары деп түсініледі. Туристік саяхаттар, әдетте, олардың бос уақытында жасалады және бос уақыттың бір түрі болып табылады. Зерттеушілердің пікірінше, туризм тек демалыс үшін ғана емес, сонымен қатар адамның физикалық және рухани дамуының қуатты құралы, оның мәдени деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Соның бірі, мәдени-тынығу уақытын ұйымдастыру әдістерін қолдану. Олар:

- ойын тренингі және ойын жаттықтыру әдісі. Ойын саяхатшылардың ұнататын және ұнатпайтын жақтарын оңай ашады. Ойындар олардың ұйымдастырушылық қабілеттерінің даму деңгейін анықтайды, сонымен қатар олардың физикалық мүмкіндіктерін анықтайды. Мысалы, ойын құралдарын (доп, бадминтон және т.б.) қолдана отырып, қозғалыстағы ойындар.

- театрландыру әдісі. Саяхатшылардың іс-әрекеттері әртүрлі тақырыптар мен әлеуметтік рөлдерге ие. Бұл әдіс костюмдік көріністер, ұлттық салт-дәстүрлер туралы қойылымдар.

- сайыстық әдіс. Бәсекелестік шығармашылық күштерді ашуға ішкі серпін береді, ізденуге, іске асыруға және ашуға ынталандырады. Ондай іс-шаралар әрқашан өте эмоционалды, сондықтан олар мінез-құлықтың экстремалды формаларын ынталандырады: толқу, реніш және т.б.

- тәрбиелік жағдаяттар әдісі. Тәрбиелік жағдаят – өмірді өзінің барлық күрделілігімен және қиындығымен көрсететін экскурсия жетекшісін арнайы жасаған жағдайы, мысалы, тарихи кезеңге қатысты немесе басты оқиғадағы тұлғалардың (ханның, қолбасшының, қарапайым адамның) іс-әрекеттерін талқылау.

Мәдени-танымдық туризмнің танымалдылығының артуы адамдардың әлемді түсінуге және адамзат өркениеттерінің тарихымен жанды байланыста болу қажеттілігінің өсуімен байланысты [4]. Қазақстан Республикасында мәдени-туристік әлеует тізбесіне енгізілген көптеген объектілердің болуы, елдегі табиғи-климаттық аймақтардың диапазонының ерекшелігі елеулі туристік әлеуеті бар елдің қазақстандық имиджін қалыптастыруға ықпал етеді, бұл осы саланы дамыту қажеттілігін, осы саланы мемлекеттік қолдау мен реттеу қажеттілігін жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Туризм секторы жалпы ішкі өнімнің серпінді көрсеткіштеріне, туризм секторын сервистік қолдауға қатысатын жаңа кәсіпорындарды құруда көрінетін өнімді жұмыспен қамту бағдарламасын іске асыруға айтарлықтай әсер етеді, бұл табиғи түрде жаңа немесе қосымша жұмыс орындарын тудырады және жаңа жұмыс орындарын құру қажеттілігін, мамандықтарды қалыптастыруды тудырады.

Қонақжайлылық индустриясының жаңа өкілінің профилін қалыптастырудың жарияланған тенденциясы, басқалармен қатар, жаңа кәсіптерде көрініс табады, қысқа, орта және ұзақ мерзімді перспективада еңбек нарығындағы тенденцияны анық көрсетеді. Кәсіптік және жоғары білім беруде жаңа мамандықтарға деген қажеттілікті ескеру қажет, оларды даярлау қазір жүргізілу керек, қонақжайлылық, туризм және қызмет көрсету салаларындағы еңбек нарығындағы кадрлар тапшылығын толтыру қажет. Туризм саласындағы көптеген «Жаңа мамандықтар» қазірдің өзінде «Жаңа мамандықтар атласында» көрсетілген [5].

Ескерткіштер мен тарихи орындар жөніндегі халықаралық кеңес Мәдени туризм туралы Хартия аясында мәдени туризмнің анықтамасын алға тартады, оның негізгі мақсаты басқа мақсаттармен қатар «ескерткіштер мен нысандарды ашу болып табылатын туризм түрі ретінде айқындалады. «ICOMOS» халықаралық ұйымы мәдени туризмді келесі анықтамамен сипаттайды: «мәдени туризм – бұл нарықтың салыстырмалы түрде шағын сегменті, мұқият ұйымдастырылған, танымдық немесе білім беру, мәдени идеяны ұсыну мен түсіндіруге арналған» [6].

Халықтың білім деңгейі артқан сайын тарихи-мәдени ресурстардың өмір сүру сапасы, танымдық мүмкіндіктері барған сайын назар аудартады және сәйкесінше одан әрі даму үшін елеулі әлеуетке ие болады.

Қазақ халқының сан ғасырлардан бері мол рухани мұрасы бар. Ежелден Ұлы даланың тұрғындары – қазақтардың біртұтас жері, біртұтас тілі, біртұтас ұлттық мәдениеті болды. Қазақ фольклорында халық педагогикасы мен көшпелілердің халық психологиясының барлық реңктері мен қыр-сырлары жинақталған.

Осы тараптан, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының мәдени әлеуеті туризмді дамытудың негізгі факторларының бірі болып табылады, өйткені мәдени мұрамен танысу туризмнің ең күшті ынталандыруы болып табылады. Мәдени мұра объектілері табыс әкелетін және аймақтың экономикалық дамуына айтарлықтай әсер ететін қазіргі қалалардың негізгі және маңызды байлығы болып табылады. Бұл әлеует әлеуметтік салада үлкен маңызға ие.

Ескерткіштердің саны мен алуан түрлілігі жағынан Қазақстан Үндістан, Қытай, Жерорта теңізі мен Таяу Шығыс мемлекеттерінен кем түспейді және өзіндік ашық аспан астындағы мұражай болып табылады. Көптеген ескерткіштер ЮНЕСКО тарапынан әлемдік маңызы бар ескерткіштер ретінде танылған [7].

Қазақстанның мәдени құндылықтарының алуан түрлілігі – 25 мыңнан астам тарих, археология, сәулет және монументалды өнер ескерткіштері, 89 мемлекеттік мұражайдың экспозициялары мен қорларында орналасқан 2 миллион 56 мыңнан астам мәдени құндылықтар, 66 миллион 840 мың том

кітаптар, сирек қолжазбалар мен басылымдар 3495 мемлекеттік кітапханада сақтаулы.

Жамбыл облысының аумағында жүздеген тарихи-мәдени мұра жәдігерлері бар. Тарих ғылымында ұлттық тарих үшін ерекше маңызы бар жәдігерлердің едәуір бөлігі орналасқан «Шуталас алқабының» аумақтық анықтамасы бар.

Мысалы, Тараз қаласының 2000 жылдық тарихы бар және Шығыста, әсіресе Орталық Азия тарихнамасында үлкен маңызға ие. Тараз жерінде түркі өркениеті үшін ең маңызды Ақыртас сарай кешені бар, онда 2005 жылдан бері археологиялық зерттеу және қалпына келтіру бойынша кешенді жұмыстар жүргізіліп келеді. Кешен аумағының жартысына жуығы қалпына келтірілді және зерттелді, тиісті инфрақұрылымдық құрамдастары бар заманауи сапар орталығы салынды:

1. Мемориалдық-діни кешен: Айша бибі мен Бабаджа хатун кесенелері.
2. XI ғасырдағы Қарахан және XIII ғасырдағы Дәуітбек кесенелерінің кешені.
3. XIX ғасырдағы Қали-Юнустың шығыс моншасы.
4. X-XIV ғғ. Тектұрмас сәулет кешені.

Қаланың өзінде тарихи, мәдени және сәулет ескерткіштері негізінен тарихи дамыған орталық бөлігін қамтитын біртұтас тарихи-мәдени аймақта шоғырланған. Бұған көне Тараз қалашығы, Қарахан, Шамансұр кесенелері кіреді. Қалада «Ежелгі Тараз ескерткіштері» тарихи-археологиялық қорығы құрылды [8].

Қазақстанағы ашық аспан даласында орналасқан мәдени құндылығы бар туристік саяхатқа барған адам өзін ерекше ортада көреді. Бұл орта саяхат жүріп жатқан табиғи, географиялық және тарихи жағдайлармен, сонымен қатар қоршаған бүкіл әлеуметтік және тұрмыстық ортамен қалыптасады.

Қоғамның жан-жақты тарихи білімдерін, қазақ мәдениетінің даму кезеңіндегі тарихи оқиғалардың ескерткіштеріне қызығушылықтарын кеңейту барысында түрлі туристік өнімдер әзірленді. Соның ішінде, турлар, саяхаттар, жол экскурсиялары. Осындай экскурсиялар шет елдің қонақтарына, түрлі аймақтардан келген отан азаматтарының ағынын арттыруға арналған. Негізгі мақсаттар:

- 1) Шетелден келетін туристер ағынының артуы іс-шараларды өткізу, әдетте, халықаралық туристік келулердің ұлғаюына катализатор ретінде қызмет етеді;
- 2) Таразды тарихи мұраға бай аймақ ретінде жағымды имиджді қалыптастыру;
- 3) Тараз қаласындағы мұражайлар көрмесін жаңғырту, ұлғайту, шет тілде ақпаратты қабылдаудың қолжетімділігі және экскурсияның сапасын нығайту, туристік ақпараттық аймақ құру.

Экскурсияның түрі – мәдени-танымдық, патриоттық, педагогикалық тәлім-тәрбие. Көбінесе, маусымдық – мамыр-қазан айларында көп болады. Маусымды таңдау, біріншіден, қалааралық қозғалысты жасау қажеттілігімен, екіншіден, жаяу экскурсиялар мен серуендеу мүмкіндіктерімен анықталады. Экскурсиялық

орындарға барудың ыңғайлылығы үшін топтағы туристер саны 15 адамнан аспауы керек (+ 1 ілеспе адам). Турдың ұзақтығы – 3-5 күн [9].

Жаяу жорықтарға, экскурсиялар мен экспедицияларға қатысу, материалдарды жинау арқылы туристер жаңа біліммен байыды, өмірді тереңірек түсінеді, туған өлкенің тарихын, табиғатын, шаруашылығын зерттеп, қажетті еңбек дағдыларын игереді. Экскурсиялық-туристік станциялары топтарының туризм бойынша үлгілі оқу бағдарламалары бар әдістемелік және педагогикалық оқу құралдарын әзірлеу әрекеттері үлкен қызығушылық тудыруы мүмкін. Әдістемелік құралдарда туризмінің спорттық, ғылыми-зерттеу, оқу-сауықтыру аспектілері кеңінен қамтылып, туристік технология (жабдықтарды дайындау, бивуак орнын таңдау, шатыр орнату, от жағу, картаны оқу және т.б.) және бағдарлау (азимутта қозғалу) мәселелері жан-жақты талқыланады [10].

Туризм әлеммен бірге өзгеруде және 21 ғасырдың басында туризм секторы дамудың шексіз әлеуеті бар негізгі сала болып табылады. Осындай туристік бағыттағандар мәдени және мәдениетаралық коммуникация арналарының қалыптасуына тікелей әсер етеді. Білім беру туризмінің туристік инфрақұрылым және сервистік HUB ретінде Қазақстандағы туризм орталықтарының дамуына ықпалының күшеюін туристік ағындардың динамикасынан да көруге болады және елдегі тарихи-мәдени мұра орталықтарын сақтауға, қалпына келтіруге және жаңартуға әсер етеді. Осыған дәлел ретінде бұл қаланың жыл сайынғы туристердің белсенділігі (Кесте 1) [11, 110-111 бб.].

Кесте 1 - Туристік қызметтің негізгі көрсеткіштері

	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Қызмет көрсетілген келушілер, адам</i>	120 936	143 981	94 479	127 162	135 712
<i>Көрсетілген қызмет көлемі, млн. теңге</i>	1 432,7	1 491,8	988,6	1 497,3	1 864,4

Осылайша, талдау соңғы 5 жылда туризмнің дамуында туристік қызметтің негізгі көрсеткіштерінің төмендеуі де, өсу динамикасы да байқалды деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді, бұл оның осалдығын көрсетеді.

Қазіргі жағдайда қазақ қоғамының міндеттері жалпы халықтық дене шынықтыруды дамыту, жастар арасында туризмді дамыту, оқушылар қатыса алатын туризм мен өлкетану іс-шараларына кеңінен тарту мәселелерін шешудің қажеттілігі мен маңыздылығын айқындап берді. Түрлі туристік саяхаттарға қатысу салауатты өмір салтын қалыптастыруға, денсаулықты нығайтуға, сонымен қатар балалар мен жасөспірімдердің интеллектуалдық, танымдық, эмоционалдық және ерікті тұлғасын дамытуға ерекше жағдай жасайды.

Кең мағынада, туризм тәлім-тәрбие мен білім беру тұрғысынан тұлғаны дамытудың бірегей құралы болып табылатынын атап өтуге болады, оған келесі элементтер ықпал етеді:

- азаматтық пен отанды сүйуге тәрбиелеу;
- түрлі салада дамыған және физиологиялық сау тұлғаны қалыптастыру;

- белсенді, табиғатпен қарым-қатынас жасау, нашақорлық пен жаман әдеттерге балама жасау арқылы жас ұрпақты салауатты өмір салтына баулу, ерік-жігер мен руханиятты тәрбиелеу;

- туған жер туралы тәжірибелік білім, тарих және мәдениет ескерткіштерімен, қоршаған табиғатпен танысу;

- оқушылардың, студенттердің белсенді бос уақытын және жазғы демалысын ұйымдастыру;

- экологиялық мәдениетті қалыптастыру;

- еңбекке, қоғамдық іс-әрекетке, ізденіс пен зерттеу жұмыстарына, кәсіптік бағдар беруге, әлеуметтік бейімделуге дағдыландыру.

Туризм және өлкетану қызметінің құрамдас бөлігі – туған табиғатпен қарым-қатынас жасаудан басталатын эстетикалық тәрбие. Бұл күрделі психологиялық процесс. Адамның туған жерге деген сүйіспеншілігі «туған табиғаттың ой мен сезімге толы терең үнін» ашады [12].

Ежелгі заманнан бері адамзаттың пайда болуымен бірге білімге деген қажеттілік пайда болды. Аға ұрпақ жинақтаған тәжірибесін жас ұрпаққа беруі керек еді, т.б. жас ұрпақты еңбекке араласуға тәрбиелеу. Сонымен, еңбек үрдісінде тәрбие объективті қажеттілік ретінде туындайды. Адамдардың еңбек тәжірибесі жан-жақты және бай болған сайын, бұл тәжірибені жаңа ұрпаққа беру қиындай түседі.

Бұл тараптан, профессор С.А. Ұзақбаева оның кейінгі ұрпаққа халық өнері түрінде берілетін әдет-ғұрып, салт-дәстүрдің қалыптасуына әкелетін табиғи тарихи үрдіс екенін атап өтеді [13]. Қожахметова Қ.Ж. қазақ этникалық педагогикасын жағынан жеке бөліп көрсетеді және осы білім саласына сәйкес қазақ этносының белгілі бір этно-спецификалық тұрмыс жағдайында тарихи қалыптасқан, қалыптасуына оның мәдениеті әсер еткен қазақ этникалық білімінің ерекшеліктерін, тұрмыс-салты, салт-дәстүрі, тілі, наным-сенімі зерттеледі деп айтқан [14]. Ғалымның пікірінше, педагогика ғылымының құрамдас бөлігі, бірақ ол этнология, этнопсихология, этномәдениет, этнофилософияны біріктіреді, білімнің интеграциялық саласы ретінде әрекет етеді.

Қазіргі жағдайда халық педагогикасын зерттеу халықтық педагогикалық сананың, ұлттық педагогикалық ойдың бастауларын талдауға кең де бай өріс ашады. Халық өзінің әлеуметтік-әлеуметтік тәжірибесін, рухани байлығын аға ұрпақтан кішіге құрмет ретінде ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп, сол арқылы қоғамның материалдық және рухани мәдениетінің тарихын жасап келеді.

Қорытынды

Қазақ этномәдениеті мен халық педагогикасының тәрбиелік мүмкіндіктерін пайдалану жеке тұлғаның адамгершілік және эстетикалық дамуына ықпал етті және ықпал етеді. Бұл потенциалдың ерекшелігі орасан зор мағыналық мазмұнның жеке тұлғаға эмоционалдық, психологиялық әсер етумен үйлесімді үйлесуі болып табылады.

Туристiк саяхаттар мен экспедициялар кезiнде этнопедагогика технологияларын саяхатшылардың (әсiресе, оқушылар мен студенттердiң) рухын нығайтуға, тұлғааралық қиындықтар мен табиғи (жаратылыстық) кедергiлердi жеңуге пайдалануға болады. Тұрғылықты тарихи аумақты аралау кезiнде, сондай-ақ ғылыми-зерттеу экспедициялары аясында өткiзiлетiн туристiк iс-шаралар мен жиындар этнопедагогиканың ойын мүмкiндiктерiн толық ашуға мүмкiндiк бередi.

Тарихи-мәдени мұраны туристiк пайдаланудың әлеуетi мен келешегiн зерттеумен айналысатын жетекшi ғылыми мекемелер баршылық. Ғылыми-зерттеу тақырыптары аясында осы салада ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргiзiлуде, қазiргi заманғы туристiк технологияларды пайдалану бойынша әдiстемелiк қамтамасыз етуге ерекше назар аударылады, бұл мұра объектiлерiнде коммерциялық қызметке ғана емес, сонымен қатар мәдениеттi жаңғырту шараларын жүргiзуге және оларды сақтау мүмкiндiк бередi [15]. Осылайша, тарихи-мәдени әлеуетiн туристiк тұрғыдан пайдалануға ұсынымдар дайындалды. Қазiргi таңда республикалық тiзiмге облыстың тек отандық азаматтар ғана емес, шетелдiк туристер арасында да танымал сегiз ескерткiшi ендi. Бұл бағытта жұмыс жүргiзiлуде, бiрақ оған ғылыми жұмыстармен қатар, қоғамның белсендiлiгi де маңызды. Және де, осы маңызды тарихи-мәдени кешендердiң дамуына, оның оң имиджiн қалыптастыруға қосымша ресурстарды, күш-жiгер мен қаражатты тарту, отандық және шетелдiк туристер мен қайырымдылық, ғылыми жобаларға және мәдени бастамаларға қызығушылық танытатын инвесторлардың назарын аудару қажеттiгi айқын болды.

Қазiргi уақытта Қазақстанда туризмдi дамытуда белгiлi оң өзгерiстер бар, бiрақ әлi де болса жастар туризмiн дамытуда мемлекеттiк-жекеменшiк әрiптестiктiң бiрлескен қызметiн үйлестiретiн бiрыңғай ұйымдық құрылым жоқ. 21 ғасырдың заманауи талаптарына жауап беретiн балалар мен жасөспiрiмдер туризмi бойынша кадрларды даярлау жағдайы қалыптасу сатысында. Қазiргi уақытта туризмге тек «экономика» тұрғысынан ерекше назар аударылады, мұнда маман туризм менеджерi белгiлi бiр туристiк оқиғадан кiрiстi қамтамасыз етуi керек. Әлеуметтiк (бұқаралық) туризм, балалар және жасөспiрiмдер туризмi үшiн туризм нұсқаушыларының, мектептегi туризм нұсқаушыларының, гидтердiң жетiспеуiнде. Аталған бағыттар бойынша кәсiби мамандарды даярлау «Туризм» және «Дене шынықтыру және спорт» бiлiм беру бағдарламалары бойынша лицензиясы бар туризм және спорт бейiнi бар жоғары оқу орындарында жүзеге асырылуы мүмкiн. Бұл ретте оқу-тәрбие жұмысының жоспарында кадрларды даярлау бағыттарының ерекшелiктерi («кiшi» оқу траекториясы), материалдық-техникалық базаның болуы және педагогикалық ұжымның кәсiби дайындығы ескерiлуi тиiс.

ӘДЕБИЕТ

[1] Печерица Е.В. Основные виды образовательных туров // Экономика и предпринимательство. – 2014. – Ч.3 – № 12. – С. 937–939

[2] Manoela Popescu, Andreea Băltărețu. Education through tourism-a solution of socio-cultural development in the context of the globalization. Access mode: URL: <https://clck.ru/3B7JFP> [Date of access: 17.02.2024]

[3] Федотова Г.Г., Акамов В.В. Туризм в структуре педагогического образования //Science time. Международный научный журнал. – Казань, 2016. – № 6. – С. 351-356.

[4] Петренко М.А., Безбородова А.Д., Грызлова А.М. Этнопедагогика как средство воспитания духовно-нравственной личности //Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 7. – С. 24–28. Режим доступа: URL: <http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=10276> [Дата обращения: 17.02.2024]

[5] Муханова Г.К., Назикова Ж.А., Ахметжанова А.Х., Джоланов Е.Е. Историко-Культурный потенциал жамбылской области и перспективы его использования // Central Asian Economic Review. – 2019. – № 4. – С. 208-222. Режим доступа: URL: <https://caer.narxoz.kz/jour/article/view/142> [Дата обращения: 18.02.2024]

[6] Margaret Gowen, Fergus Maclaren, Celia Martínez, Cecilie Smith-Christensen. ICOMOS Charters on cultural tourism throughout the 50 years of the UNESCO World Heritage Convention. Special Issue. – 2022. – Vol 30. – No 1. Access mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/369866541_ICOMOS_Charters_on_cultural_tourism_throughout_the_50_years_of_the_UNESCO_World_Heritage_Convention [Date of access: 14.02.2024]

[7] Silvia De Ascaniis, Maria Gravari-Barbas and Lorenzo Cantoni. Tourism Management at UNESCO //World Heritage Sites, 2018. Access mode: URL: <https://www.readkong.com/page/tourism-management-at-unesco-world-heritage-sites-2407318> [Date of access: 14.02.2024]

[8] Туризм Жамбылской области: статистический сборник. – Тараз, 2020. – 80 с.

[9] Malihah E., Puspito Diyah Setiyorini H. Tourism Education and Edu-Tourism Development: Sustainable Tourism Development Perspective in Education. Access mode: URL: file:///C:/Users/leap/Downloads/FP_ISOT2014_E_EducationforTourismandTourismEducation.pdf [Date of access: 16.02.2024]

[10] Соколова А.А. Этнопедагогика в системе туристско-краеведческой деятельности //Науки об образовании. – С. 354-359

[11] 2022 жылғы алдын ала деректер. Қысқаша статистикалық жылнама. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Ұлттық статистика бюросының Жамбыл облысы бойынша департамент. Тараз 2023. – 110-111 б.

[12] Arthur Pedersen. Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers. - Access mode: URL: https://san-shin.org/files/Heritage_Tourism_Management.pdf [Date of access: 12.02.2024]

[13] Uzakbaeva.S.A., Beisenbayeva A.A., The Opportunities of Kazakh National Culture in The Formation of Value Orientations of Students //Procedia – Social and Behavioral Sciences. May 2015. – pp. 432-436. Access mode: URL: DOI:[10.1016/j.sbspro.2015.03.404](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.404) [Date of access: 18.02.2024]

[14] Қожахметова К.Ж. Этнопедагогика. – Алматы : Қарасай, 2012. – 248 с.

[15] Ооржак С.Я. Этнопедагогика и этнопедагогические исследования (осмысление теоретико-методологических подходов): монография / С.Я. Ооржак, Х.Д-Н Ооржак. – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – 104 с. – Режим доступа: URL: https://web.archive.org/web/20201104184225id_/https://phsreda.com/e-articles/195/Action195-85986.pdf [Дата обращения: 17.02.2024]

REFERENCES

[1] Pecheritsa E. V. Osnovnye vidy obrazovatel'nykh turov (Main types of educational tours) //Ekonomika i predprinimatel'stvo. – 2014. – № 12. – S. 937–939 [in Rus]

[2] Manoela Popescu, Andreea Băltărețu. Education through tourism-a solution of socio-cultural development in the context of the globalization. Access mode: URL: <https://clck.ru/3B7JFP> [Date of access: 17.02.2024]

[3] Fedotova G.G., Akamov V.V. Turizm v strukture pedagogicheskogo obrazovaniya (Tourism in the structure of teacher education). Science time. Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal. – Kazan', 2016. – № 6. – S. 351-356 [in Rus]

[4] Petrenko M. A., Bezborodova A. D., Gryzlova A. M. Etnopedagogika kak sredstvo vospitaniya dukhovno-nravstvennoi lichnosti (Ethnopedagogy as a means of educating a spiritual and moral personality) // Mezhdunarodnyi zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya. – 2016. – № 7. – S. 24–28. Rezhim dostupa: URL: <http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=10276> [Data obrashcheniya: 17.02.2024]. [in Rus.]

[5] Mukhanova G.K., Nazikova Zh.A., Akhmetzhanova A.Kh., Dzholanov E.E. Istoriko-Kul'turnyi potentsial zhambylskoi oblasti i perspektivy ego ispol'zovaniya (Historical and cultural potential of the Zhambyl region and prospects for its use). Central Asian Economic Review. – 2019. – № 4. – S. 208-222. Rezhim dostupa: URL: <https://caer.narxoz.kz/jour/article/view/142> [Data obrashcheniya: 18.02.2024]. [in Rus.]

[6] Margaret Gowen, Fergus Maclaren, Celia Martínez, Cecilie Smith-Christensen. ICOMOS Charters on cultural tourism throughout the 50 years of the UNESCO World Heritage Convention. Special Issue. – 2022. – Vol 30. – No 1. Access mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/369866541_ICOMOS_Charters_on_cultural_tourism_throughout_the_50_years_of_the_UNESCO_World_Heritage_Convention [Date of access: 14.02.2024]

[7] Silvia De Ascaniis, Maria Gravari-Barbas and Lorenzo Cantoni. Tourism Management at UNESCO // World Heritage Sites, 2018. Access mode: URL: <https://www.readkong.com/page/tourism-management-at-unesco-world-heritage-sites-2407318> [Date of access: 14.02.2024]

[8] Turizm Zhambylskoi oblasti: statisticheskii sbornik (Tourism of Zhambyl region: statistical collection). – Taraz, 2020. – 80 s. [in Rus.]

[9] Malihah E., Puspito Diyah Setiyorini H. Tourism Education and Edu-Tourism Development: Sustainable Tourism Development Perspective in Education. Access mode: URL: file:///C:/Users/leap/Downloads/FP_ISOT2014_E_EducationforTourismandTourismEducation.pdf [Date of access: 16.02.2024]

[10] Sokolova A.A. Etnopedagogika v sisteme turistsko-kraevedcheskoi deyatelnosti (Ethnopedagogy in the system of tourism and local history activities) // Nauki ob obrazovanii. – S. 354-359 [in Rus.]

[11] 2022 jilgi aldın ala derekter. Qısqaşa statistikalıq jılnama. Qazaqstan Respublikasınıń Strategiyalıq josparlaw jáne reformalar agenttigi. Ulttıq statistika byurosınıń Jambıl oblısı boyınsha departament (Preliminary data for 2022. Brief Statistical Yearbook. Agency of Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. Department of the National Bureau of Statistics for Zhambyl region). Taraz 2023. – S. 110-111 [in Kaz.]

[12] Arthur Pedersen. Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers. Access mode: URL: https://san-shin.org/files/Heritage_Tourism_Management.pdf [Date of access: 12.02.2024]

[13] Uzakbaeva.S.A., Beisenbayeva A.A., The Opportunities of Kazakh National Culture in The Formation of Value Orientations of Students // Procedia – Social and Behavioral Sciences. May 2015. – pp. 432-436. Access mode: URL: DOI:[10.1016/j.sbspro.2015.03.404](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.404) [Date of access: 18.02.2024]

[14] Kozhakhmetova K. Zh. Etnopedagogika (Ethnopedagogy). – Almaty: Karasay, 2012. – 248 s. [in Rus.]

[15] Oorzhak S. Ya. Etnopedagogika i etnopedagogicheskie issledovaniya (osmyslenie teoretiko-metodologicheskikh podkhodov): monografiya (Ethnopedagogy and ethnopedagogical

research (understanding of theoretical and methodological approaches)) / S.Ya. Oorzhak, Kh.D-N Oorzhak. – Cheboksary: ID «Sreda», 2020. – 104 s. Rezhim dostupa: URL: https://web.archive.org/web/20201104184225id_/https://phsreda.com/e-articles/195/Action195-85986.pdf [Data obrashcheniya: 17.02.2024]. [in Rus.]

ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОГО СЕРВИСА ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

*Утепова А.К.¹, Мағауова А.С.², Аубакирова С.С.³, Мажитова А.Ә.⁴

^{*1}докторант, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

e-mail: Alma0306@List.ru

²д.п.н., профессор, КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

e-mail: magauova@mail.ru

³PhD, асс.профессор, Университет Торайгырова, Павлодар, Казахстан

e-mail: aubakur@mail.ru

⁴ст. преподаватель, Университет Торайгырова, Павлодар, Казахстан

e-mail: nicole_kz@mail.ru

Аннотация. Этнопедагогическое значение туризма в Казахстане весьма значительно из-за ряда факторов. Во-первых, туризм способствует расширению кругозора и обогащению культурного опыта туристов, а также местного населения, что имеет важное этнопедагогическое значение. Взаимодействие с различными культурами и традициями через туризм способствует формированию толерантности, уважения к разнообразию и пониманию межкультурных отношений.

Кроме того, туризм в Казахстане предоставляет уникальные возможности для образования и этнопедагогической работы. Места и объекты туристического интереса становятся живым учебником, где можно изучать историю, географию, экологию и многие другие предметы в реальной среде. В целом, туризм в Казахстане играет важную роль в образовательном процессе, способствуя формированию гражданской и культурной идентичности, укреплению межкультурного диалога и сплочению общества.

Основной целью данной научной статьи является анализ историко-культурного потенциала Казахстана и эффективное его использование в развитии этнопедагогического воспитания. Этнокультурные ценности в области туризма представляют собой уникальное культурное наследие и бесконечный источник сохранения общечеловеческих ценностей, культурных и нравственных традиций народов, а также процесса формирования единой национальной идентичности.

Сегодня важнейшей задачей сферы туризма является повышение эффективности использования историко-культурного потенциала региона с целью продвижения туристских услуг. Правильное соединение историко-культурных и природных условий, создают хорошую основу и перспективу для развития туризма в Казахстане. Поэтому изучение влияния этнокультуры на межкультурное общение в учебной среде является целесообразным для анализа межличностного, межэтнического и культурно-цивилизационного взаимодействия.

Ключевые слова: туризм, этнопедагогика, этокультура, образовательное значение, культурно-познавательный туризм, исторические памятники, культура, духовная ценность

TOURIST RESOURCES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND LEISURE SERVICES OF ETHNOPEDAGOGICAL ORIENTATION

*Utepova A.K.¹, Magauova A.S.², Aubakirova S.S.³, Mazhitova A.A.⁴

¹doctoral student, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan
e-mail: Alma0306@List.ru

²d.p.s., professor, KazNU named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan
e-mail: magauova@mail.ru

³PhD, ass. professor, Toraigyrov University, Pavlodar, Kazakhstan e-mail:
aubakur@mail.ru

⁴senior Lecturer, Toraigyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
e-mail: nicole_kz@mail.ru

Abstract. The ethnopedagogical significance of tourism in Kazakhstan is very significant due to a number of factors. Firstly, tourism helps broaden the horizons and enrich the cultural experience of tourists, as well as the local population, which has important ethno-pedagogical significance. Interaction with different cultures and traditions through tourism promotes tolerance, respect for diversity and understanding of intercultural relations.

In addition, tourism in Kazakhstan provides unique opportunities for education and ethno-pedagogical work. Places and objects of tourist interest become living textbooks where history, geography, ecology and many other subjects can be studied in a real environment. In general, tourism in Kazakhstan plays an important role in the educational process, contributing to the formation of civic and cultural identity, strengthening intercultural dialogue and community cohesion.

The main goal of this scientific article is to analyze the historical and cultural potential of Kazakhstan and its effective use in the development of ethnopedagogical education. Ethnocultural values in the field of tourism represent a unique cultural heritage and an endless source of preserving universal human values, cultural and moral traditions of peoples, as well as the process of forming a single national identity.

Today, the most important task of the tourism sector is to increase the efficiency of using the historical and cultural potential of the region in order to promote tourism services. The correct combination of historical, cultural and natural conditions creates a good basis and prospects for the development of tourism in Kazakhstan. Therefore, studying the influence of ethnoculture on intercultural communication in the educational environment is appropriate for the analysis of interpersonal, interethnic and cultural-civilizational interaction.

Keywords: tourism, ethnopedagogy, ethnoculture, educational significance, cultural and educational tourism, historical monuments, culture, spiritual value

Статья поступила 02.04.2024